

УДК: 325.54(410):341.43

ПОЛІТИКА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРИТУЛКУ В КІНЦІ 1980-Х – НА ПОЧАТКУ 2000-Х РОКІВ

Міхавчук Л.Ф.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Встановлено, що з кінця 1980-х років шукачі притулку перетворилися на основну проблему в імміграційній політиці більшості держав Західної Європи. Великобританія, з-поміж країн Європейського Союзу, стала однією з основних країн призначення шукачів притулку: з 1988 року у країні спостерігалось поступове збільшення кількості заяв на отримання притулку. Здійснено аналіз основних реформ у сфері надання притулку, які розпочалися у Великобританії з кінця 80-х років ХХ ст.

Ключові слова: шукачі притулку, Великобританія, надання притулку, економічні мігранти, нелегальні мігранти.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття кількість заяв на отримання притулку у країнах Західної Європи почала стрімко зростати. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, починаючи з кінця 1980-х років Великобританія, яка раніше не мала справи з великим напливом шукачів притулку, перетворилася на одну з основних приймаючих країн у Європейському Союзі. Різке збільшення кількості клопотань про отримання притулку зумовило виникнення поняття «псевдобіженців», тобто шукачів притулку, які насправді є прихованими економічними мігрантами. У результаті різниці між особами, які шукають притулку та іншими категоріями іммігрантів стала дещо розмитію: їх часто почали ототожнювати як у суспільній, так і у політичній риториці. Масовість притоку шукачів притулку викликала ворожість суспільства до них зокрема і до мігрантів загалом. На цьому тлі, у багатьох країнах Європейського Союзу зростає заклопотаність стосовно того, що шукачі притулку та біженці є для них надмірним тягарем. У відповідь на складну ситуацію, у країнах набули поширення політичні реформи у сфері надання притулку. Так, серед складових міграційної політики, політика щодо шукачів притулку в останні два десятиліття піддалася найбільшим рестрикціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політика держав у сфері надання притулку та біженства, часто у межах ширшої імміграційної проблематики, висвітлюється у наукових працях таких вітчизняних дослідників, як: В. Олефір, Ю. Римаренко, О. Малиновська, Н. Тиндик, З. Макаруха та ін. З-поміж зарубіжних дослідників варто виділити Л. Шустер, Е. Тілеманна, В. Скуїре, К. Босуел, С. Лавенекс.

Метою статті є дослідження проведених політичних реформ у сфері надання притулку, які розпочалися у Великобританії наприкінці 80-х років ХХ ст. **Основні завдання:** встановити та охарактеризувати причини, які зумовили необхідність введення урядом Великобританії змін у сфері надання притулку, а також проаналізувати основні заходи, які були здійснені у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Основоположним документом, покликаним визначити критерії та процедури надання шукачам притулку статусу біженця є Женевська конвенція 1951 року про статус біженців (далі – Конвенція) та Протокол 1967 року до неї. Відповідно до положень Конвенції, біженцем є особа, яка знаходиться за межами країни своєї національної приналежності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за

ознакою раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів [1]. Усі країни Західної Європи ратифікували Конвенцію. Великобританія ратифікувала її у 1954 році, однак до підписання «Акту про надання притулку та імміграційні апеляції» від 1993 року (The Asylum and Immigration Appeals Act) положення конвенції не мали чинності в країні. Адже, слід враховувати, що у Великобританії дуалістична правова система. Тобто, жодна міжнародна угода, яку від імені держави підписує уряд, не має чинності поки вона не буде закріплена у внутрішньому законодавстві відповідним парламентським актом.

У міграційній проблематиці широко використовується поняття «особи, яка шукає притулку». Дуже часто поняття «шукач притулку» та «біженець» вживаються як взаємозамінні, проте вони не є тотожними. Організація Об'єднаних Націй позначає цим терміном усіх осіб, які перетинають кордон у пошуках захисту однак можуть не підпадати під чітке визначення біженця, яке подається у Конвенції. В законодавстві Великобританії, шукач притулку визначається як особа, яка подала офіційне клопотання про отримання притулку у Великобританії і чекає на розгляд своєї заяви. У загальному, шукач притулку – це особа, яка просить захисту в іншій країні, аніж його/її власна, від переслідувань або небезпеки отримання серйозної шкоди і чекає на рішення щодо свого клопотання про отримання притулку та статусу біженця [2, р. 12].

Заява шукача притулку розглядається за критеріями Конвенції та національних практик. Ті особи, які надали ґрунтовні докази і чия заява відповідає вимогам, отримують право на притулок і статус біженця. Особам, які надали недостатньо доказів для задоволення їхнього прохання, у наданні статусу біженця відмовляється. Такі особи мають право на апеляцію. Якщо після розгляду апеляції, рішення буде негативним, то вони повинні покинути територію держави у якій просили притулку. Якщо вони цього є зроблять добровільно, держава має право їх депортувати на підставі незаконного перебування на її території.

Слід відмітити, що у сучасних умовах досить важко швидко встановити чи шукач притулку дійсно є біженцем за критеріями Конвенції. Процес визначення, як правило, тривалий та складний. Він вимагає від держави чимало бюджетних витрат як на розгляд справи, так і на утримання шукачів притулку. Адже, навіть якщо шукачеві притулку буде відмовлено у наданні статусу біженця і він врешті-решт покине країну, очікуючи на рішення щодо своєї справи, він буде отримувати соціальне забезпечення.

За статистикою, з усієї кількості прохань про притулок лише незначний відсоток осіб дійсно

отримує статус біженця і відповідні цьому статусу преференції. Так, у Великобританії у 2013 році із 17 647 загальної кількості розглянутих заяв лише 6 542 заяв були успішні і прохачі отримали притулок чи іншу форму тимчасового захисту [3]. В той час як не всі визнаються біженцями, мало хто з тих, кому було відмовлено, повертається додому. Багатьом шукачам притулку, зрештою, дозволяється залишитися у країні на гуманітарній чи іншій основі, певний відсоток перетворюється у нелегальних мігрантів. У Великобританії для шукачів притулку, які не отримали офіційного статусу біженця, але не можуть повернутися додому, до 2003 року існував так званий «винятковий дозвіл на перебування» (Exceptional leave to remain) [4, р. 70]. З квітня 2003 року «винятковий дозвіл на перебування» був замінений на «гуманітарний захист» (Humanitarian Protection) та «дискреційний дозвіл» (Discretionary leave). Низький рівень депортації осіб, яким було відмовлено у наданні притулку, загалом пояснюється поєднанням моральних, правових, політичних та економічних перешкод.

Особи, які шукають притулку є частиною міжнародних міграційних потоків, оскільки вони покидають країну своєї національної належності, перетинають міжнародний кордон з метою/внаслідок отримання притулку в іншій країні. Як правило, надання притулку розглядається державами в рамках ширшої імміграційної проблематики, однак вони проводять принципову відмінність між біженцем та мігрантом. Держави визнають, що біженці мають законні підстави для в'їзду на їхню територію та отримання захисту і прав, гарантованих Конвенцією. Це єдина група іноземних громадян, яка, не маючи зв'язків ні з державою, ні з її громадянами, визнається державою такою, стосовно якої у неї є певна відповідальність [5, р. 3]. Також, держави-учасники Конвенції зобов'язуються не висилати біженців до країн їхнього походження проти їхньої волі. Однак, вони зберігають певний ступінь контролю у питаннях надання притулку: органи виконавчої влади мають право на відмову у в'їзді на територію своєї країни, або на депортацію з міркувань національної безпеки. Принцип «не вислання» та той факт, що проживши на території, наприклад, Великобританії від п'яти років, шукач притулку може просити про дозвіл на постійне проживання, незалежно від того, на якій основі він залишився у країні, деякою мірою пояснюють небажання європейських країн допускати великих притоків шукачів притулку.

У післявоєнний період надання притулку та питання імміграції здебільшого розглядалися як окремі процеси. Надання притулку було пов'язане із реаліями «холодної війни», тобто біженцями, у більшості випадків, вважалися усі ті особи, які тікали від комуністичного режиму. Країни Західної Європи радо приймали їх, оскільки вони слугували доказом домінантності демократичного ладу. Імміграція ж, у свою чергу, розглядалася як спосіб залучення тимчасової робочої сили. Так, у Великобританії уряд, як правило, реагував індивідуально на кожний випадок, хоч окремі положення про надання притулку й згадувалися в імміграційних правилах.

Згодом, процеси деколонізації значно ускладнили розмежування між біженцями та економічними мігрантами. Стало важче зрозуміти хто рятувався від небезпеки «стати жертвою переслідувань за ознакою раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів», а хто покидав свою країну через економічне неблаго-

получчя. Варто сказати, що як одне, так і інше мало місце. Політичні перевороти, економічні труднощі та конфлікти, які супроводжувалися насиллям відбувалися одночасно і у своїй сукупності ставали поштовхом до в'їзду.

Процес часткового зрівняння шукачів притулку та економічних мігрантів у політичній та суспільній риторичі продовжився із згоранням у багатьох країнах Західної Європи програм для залучення трудових мігрантів з середини 1970-х років. На цьому тлі, багато економічних іммігрантів, чия робоча віза закінчувалася, залишалися у країні нелегально. У пошуках узаконення свого перебування на території іноземної держави, нелегальні мігранти почали звертатися за наданням притулку для того, щоб уникнути депортації. З іншого боку, введення урядами багатьох європейських країн більш жорстких правил в'їзду, мало зворотний ефект для біженців. Багато справжніх біженців були позбавлені змоги подати заяву на отримання відповідного статусу, оскільки їм не вдавалося потрапити до країни потенційного притулку. У результаті, деякі особи, які шукали притулку почали вдаватися до незаконних шляхів в'їзду до іноземної країни.

На додаток, із 1980-х років розпочалася загальна тенденція зростання кількості прохань про надання притулку. Так, у Великобританії кількість прохань про надання притулку зростала із 3 998 у 1988 році до 11 640 у 1989 році, 26 205 – у 1990 році і 44 840 – у 1991 році, потім показники трохи впали, але у 2002 році сягнули свого піку склавши 84 132 клопотань [6]. У наступні роки середньорічна кількість заяв складала приблизно 25 000. Остання доступна статистика показала, що у 2013 році число заяв на отримання притулку склало 23 507 [3]. Таким чином, із невеликого відсотку від усіх приїжджих до Великобританії, шукачі притулку перетворилися на найбільшу категорію іммігрантів. Велика кількість заяв призвела до їх поступового накопичення, що певною мірою слугувало підтвердженням того, що багато із клопотань є фальшивими.

В таких умовах, різниця між особами, які шукають притулку та економічними і, часто нелегальними, мігрантами стала дуже розмитою. Поняття шукачів притулку та економічних/нелегальних іммігрантів стали використовувати як взаємозамінні. У суспільній думці з'явилося переконання, що багато осіб, які шукають притулку насправді є «псевдобіженцями», тобто прихованими економічними мігрантами, які зловживають системою надання притулку.

Таким чином, перекриття багатьох шляхів для економічної імміграції та збільшення числа шукачів притулку у поєднанні із труднощами щодо вислання тих, кому було відмовлено у наданні притулку та певними нормами соціальної політики (які зобов'язують надавати шукачам притулку житло, медичну та грошову допомогу), перетворили сферу надання притулку у помітну політичну проблему. З 1980-х років у країнах Західної Європи набули поширення політичні реформи призначені для стримування потоків шукачів притулку через запобігання їхньому в'їзду, обмеження часових рамок їхнього перебування у країні та ефективніше управління соціальною допомогою, яка їм надається, розселення шукачів притулку і біженців.

Враховуючи те, що процес розгляду заяви на отримання притулку та всі супроводжуючі його витрати та зобов'язання розпочинаються коли шукач притулку потрапляє у країну, на передній план була винесена розробка бар'єрів для в'їзду на територію потенційної країни притулку. У цьому руслі, були зініційовані нові заходи у сфері візових ви-

мог та санкцій стосовно перевізників, покликані на попередження в'їзду осіб, які можуть мати підстави для прохання про притулок. Більшість шукачів притулку як іноземні громадяни, які прагнуть потрапити до будь-якої країни Західної Європи, повинні отримати візу. З цих міркувань поширеною практикою стала відмова у отриманні візи через підозру, що особа буде просити про надання притулку.

Незважаючи на заповнення, що такі заходи мають на меті обмеження руху економічних мігрантів, більшість візових вимог, які застосовували країни Західної Європи, почали використовувати для скорочення притоку людей із тих країн, які є найбільшими джерелами біженців. Підтвердженням цього було, наприклад, встановлення урядом Великобританії візових вимог для громадян Шрі-Ланки у 1986 році. Так само, у 2002 та 2004 роках для громадян Зімбабве та Ямайки відповідно, було встановлено вимогу оформляти візу для в'їзду до Великобританії [7].

Санкції проти перевізників, які привозять іноземних громадян без відповідних документів чи віз, набули поширення у 1980-х роках і сьогодні є частиною імміграційного контролю багатьох країн. У Великобританії ці санкції спершу розповсюджувалися лише на авіакомпанії та судноплавні компанії, однак згодом до них додали й водіїв туристичних автобусів, вантажівок та працівників потягів «Євростар» через Ла-Манш. З 2002 року був встановлений штраф за незаконне перевезення у розмірі від 2 тис. до 4 тис. фунтів стерлінгів [8].

Ще одним, важливим заходом для попередження в'їзду іноземних громадян стало використання перевірок до посадки на літак чи паром. Такі перевірки почали проводити у аеропортах, портах та інших пунктах, які знаходяться поза межами держави до якої прямують іноземні громадяни. На основі «Акту про національність, імміграцію та надання притулку» 2002 року (Nationality, Immigration and Asylum Act), Великобританія встановила у певних іноземних портах як, наприклад, Кале, Дюнкерк, Булонь, офіцерів імміграційної служби з метою виявлення нелегальних мігрантів [7]. Хоч первинна мета таких заходів і полягає у боротьбі з нелегальною імміграцією, вони значною мірою використовуються й проти потенційних шукачів притулку.

В той час як вищезазначені заходи були покликані перешкодити в'їзду шукачів притулку, багато країн почали застосовувати і непрямі заходи впливу на міграційні потоки. Перш за все, такі заходи полягали у спробах зробити свою країну непривабливою для потенційних шукачів притулку. Основний акцент робився на зниженні пільг та обмеженні прав, які доступні для шукачів притулку та біженців. Більшість країн Західної Європи обмежили право шукачів притулку на оплачувану діяльність під час того як розглядається їхня справа. У таких країнах як, наприклад, Франція, Німеччина законодавство забороняє шукачам притулку влаштуватися на роботу. У Великобританії до 2002 року шукачі притулку могли працювати після шести місяців перебування у країні. Попри це вони рідко інтегрувалися у легальний ринок праці, оскільки, як правило, їм не вистачало кваліфікації та знання мови. У 2002 році шукачам притулку було заборонено найматися на роботу, окрім тих випадків, коли їхня заява розглядається більше як дванадцять місяців. З 2006 року «Актом про імміграцію, надання притулку та національність» (Immigration, Asylum and Nationality Act 2006) було встановлено санкції для роботодавців, які приймали на роботу нелегальних трудових мігрантів [9].

На додаток до скасування права на працевлаштування, були впроваджені ініціативи щодо скорочення соціальних виплат, які є найбільш вагомим «пул-фактором» при виборі країни потенційного притулку. У Великобританії шукачі притулку отримували лише кишенькові гроші, на все решта необхідне їм надавалися ваучери (згідно з «Актом про імміграцію та надання притулку» 1999 року). Однак, лейбористський уряд у 2002 році розпочав поступове скасування ваучерів, а все необхідне шукачі притулку повинні були отримувати у центрах розміщення. Також, у країні була зроблена спроба відмовляти у пільгах тим, хто подав прохання про надання притулку не відразу після прибуття [9].

Новоприбулі шукачі притулку так само як іммігранти, прагнуть поселитися у місцях, близьких до тих, де проживають їхні співгромадяни або тих, де є установи, які надають допомогу іммігрантам. Як правило, це великі міста, або міста із великою концентрацією населення іммігрантського походження. Такі поселення часто чинять тиск на місцеві громади. Саме тому, уряди намагаються управляти розселенням шукачів притулку і поселяти їх у спеціальні центри, зазвичай, поза межами великих міст. До 2002 року Великобританія була однією із небагатьох країн, де не існувало таких заходів, однак у 2002 році був зроблений крок до створення центрів для розміщення осіб, які шукають притулку [9]. Обмеження щодо того, де шукачі притулку живуть, розглядалися урядом як можливість полегшити нагляд за ними, а також запобігання тому, щоб вони «розчинилися» у країні.

Незважаючи на всі ці заходи, шукачі притулку все одно продовжували і продовжують з'являтися у достатньо великих масштабах. Основною проблемою для національних держав залишається питання як обмежити той період, який вони можуть перебувати у країні. А точніше, як зробити так, щоб особи, яким було відмовлено у наданні притулку та біженці, які більше не потребують захисту зрештою покинули країну. Одним із заходів, спрямованих на заохочення від'їзду, були виплати для налагодження життя після повернення шукачів притулку на батьківщину, однак він не отримав широкої популярності.

Традиційно, статус біженця був своєрідним квитком на довгострокове перебування або навіть постійне проживання у державі-притулку. Однак, з середини 1990-х років зв'язок між статусом біженця і правом на постійне проживання став слабшим. Країни почали прив'язувати до розгляду клопотання про надання притулку вимогу повернення до країни походження, коли умови в ній покращаться.

У 1990-х роках у Великобританії, на додачу до збільшення загальної кількості прохань про притулок та внаслідок недостатнього фінансування, виникла проблема накопичення нерозглянутих заяв. Для подолання цієї проблеми, були прийняті спроби пришвидшення процесу розгляду заяви. Ще одним заходом у цьому напрямку було положення, згідно з якими особам відмовлялося у наданні притулку на основі принципу «невідповідності», під чим розуміється несвоєчасне подання заяви на отримання притулку, або відсутність самого прохача під час розгляду справи. Ще одним заходом стало скорочення можливостей і термінів для подання апеляцій. Так, «Акт про імміграцію та надання притулку» 1999 року (Immigration and Asylum Act 1999) прискорив процес прийняття рішення, зменшивши його до двох місяців для розгляду першої заяви і ще чотирьох місяців для розгляду апеляції [10]. Варто наголосити, що ці заходи стали ще суворішими у подальших актах.

Загалом, ініціативи, які впроваджувалися країнами Європи, характеризувалися застосуванням великої кількості політичних та адміністративних заходів. Великобританія є прикладом їх швидкої розробки і впровадження. Адже, до 1993 року, а конкретно до підписання «Акту про надання притулку та імміграційні апеляції», у Великобританії не було первинного законодавства щодо надання притулку [5]. За досить короткий період у країні була розроблена і втілена на практиці достатньо велика кількість політико-правових ініціатив у цьому напрямку.

Висновки. Протягом щонайменше десяти років особи, які шукають притулку були помітною політичною проблемою в імміграційній політиці багатьох європейських країн. Масштаби і складність питань, пов'язаних з потоком шукачів притулку та біженців ставить перед країнами їхнього призначення серйозні виклики. Якщо у післявоєнний період не виникало значних суперечок щодо того, хто

є біженцем, то в сучасних умовах це поняття тісно переплітається із нелегальними та економічними мігрантами. Такий стан речей зумовлює небажання розвинених європейських держав мати справу із великою кількістю шукачів притулку, які можуть виявитися так званими «псевдобіженцями», тому вони розробляють заходи для обмеження зловживань у сфері надання притулку.

Країни Європейського Союзу, включаючи Великобританію, намагаються докласти максимум зусиль для того, щоб підтримувати баланс між контролем своїх національних кордонів і наданням захисту великій кількості осіб, які дійсно потребують захисту. В цілому, політика імміграційного контролю зосереджується на збереженні здатності обмежувати в'їзд шукачів притулку та прискоренні процесу надання притулку, а також на запобіганні нелегальній імміграції, а особливо, в'їзду до країни «псевдобіженців».

Список літератури:

1. Конвенція про статус біженців [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011
2. Glossary on migration / [Ed. by R. Perruchoud, J. Redpath-Cross]. – 2nd ed. – Geneva: IOM, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.corteidh.or.cr/sitios/Observaciones/11/Anexo5.pdf>
3. Immigration statistics, October to December 2013 [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.gov.uk/government/publications/immigration-statistics-october-to-december-2013/immigration-statistics-october-to-december-2013>
4. Koser K. International Migration: A Very Short Introduction / Khalid Koser. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 152 p.
5. Schuster L. The Use and Abuse of Political Asylum in Britain and Germany / Liza Schuster. – London: Frank Cass Publishers, 2003. – 310 p.
6. Migration to the UK: Asylum [Electronic resource] // The Migration Observatory. – Access mode: <http://migrationobservatory.ox.ac.uk/briefings/migration-uk-asylum>
7. Asylum and migration: a review of Home Office statistics [Electronic resource] // National Audit Office. – Access mode: <http://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2004/05/0304625.pdf>
8. Immigration and Asylum 2002 No. 2817 The Carriers' Liability Regulations 2002 [Electronic resource] // UK Legislation. – Access mode: http://www.legislation.gov.uk/uksi/2002/2817/pdfs/uksi_20022817_en.pdf
9. Nationality, Immigration and Asylum Act 2002 [Electronic resource] // UK Legislation. – Access mode: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/41/contents>
10. Immigration and Asylum Act 1999 [Electronic resource] // UK Legislation. – Access mode: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/33/contents>

Михавчук Л.Ф.

Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича

ПОЛІТИКА ВЕЛИКОБРИТАНИИ В СФЕРЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ УБЕЖИЩА В КОНЦЕ 1980-Х – НАЧАЛЕ 2000-Х ГОДОВ

Аннотация

Установлено, что с конца 1980-х годов искатели убежища превратились в основную проблему в иммиграционной политике большинства государств Западной Европы. Великобритания, среди стран Европейского Союза, стала одной из основных стран назначения искателей убежища: с 1988 в стране наблюдалось постепенное увеличение количества заявлений на получение убежища. Осуществлен анализ основных реформ в сфере предоставления убежища, которые начались в Великобритании с конца 80-х годов.

Ключевые слова: искатели убежища, беженцы, Великобритания, предоставление убежища, экономические иммигранты, нелегальные иммигранты.

Mikhavchuk L.F.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ASYLUM POLICY OF GREAT BRITAIN IN THE LATE 1980S – EARLY 2000S

Summary

It is ascertained that since the late 1980s onwards asylum seekers have become the major problem in the immigration policies of most West European countries. The United Kingdom, among other EU's member-states, has become one of the main destination countries of asylum seekers: since 1988 the country experienced a gradual increase in the number of applications for asylum. The main reforms in the asylum that the UK have started to implement since the late 1980s is analyzed.

Keywords: asylum seekers, refugees, Great Britain, granting asylum, economic immigrants, illegal immigrants.

УДК 321.02-056.2(437.6+431)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЖІНОК СЛОВАЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Сурніна-Далекорей О.А.

Ужгородський національний університет

У статті порушується проблема інтеграції жінок до політичного процесу сучасної Польської та Словацької Республік. Авторка аналізує можливі бар'єри в інституційній площині з якими зіштовхнулись жінки країн на шляху до лав політичної влади в період демократичних трансформацій на межі 20 – 21 століть. В результаті перевірки декількох гіпотез авторка узагальнює, що причини низького представництва жінок в органах влади обох країн обумовлюються як будовою національних інституційних чинників, так і глибоко вкоріненим громадським упередженням сприйняттям суспільної ролі жінки, що значною мірою впливає на настрої партійної еліти як Словаччини, так і Польщі.

Ключові слова: Центральна Європа, політична участь, партійна система, виборча система, жіночий рух.

Як і більшість інших країни Центральної Європи (ЦЄ), що стали на шлях глибоких соціальних перетворень на межі 1980 – 1990-х рр., Словаччина (СР) та Польща (РП) задекларували у новому виборчому законодавстві егалітарний принцип рівних можливостей для всіх соціальних груп населення при участі у політичному житті. Проте, вже результати двох перших демократичних виборів в парламенти країн (1994/1998 рр. в СР та 1991/1993 рр. в РП) продемонстрували, що жінки були представлені в обох легіслатурах набагато менше, ніж чоловіки.

Основною причиною скорочення представництва жінок у владних структурах, на думку фахівців, стала відміна системи квот, а також більш реалістичне відображення розподілу влади в суспільстві, що досягається посередництвом демократичних виборів. Зменшення показників політичної участі жінок в країнах регіону виявилось побічним ефектом процесу інституціоналізації нових політичних партій. Взаємопов'язаними із показником політичного представництва жінок є також внутрішні умови розвитку, що очевидно різняться між кожною конкретною країною ЦЄ. У даній роботі дослідити всі фактори внутрішньої динаміки розвитку країн (в нашому випадку – СР та РП) є неможливим, а тому ми змушені опустити аналіз основних економічних, соціальних та культурних детермінант процесу трансформації і зосередитись на *впливі політико-інституційних факторів на політичну участь жінок Словаччини та Польщі як основної мети дослідження.*

Вибір країн для вивчення пов'язаний із наступними чинниками: По-перше, і Словаччина і Польща представляють класичну ЦЄ, що обумовлює подібність їх історичних долей та спільність перспектив

розвитку. По-друге, обидві країни є прикладами успішного здійснення постсоціалістичних перетворень в регіоні ЦЄ. По-третє, важливим фактором відбору країн стала подібність окремих елементів їх політико-інституційного середовища.

Перші вибори в незалежній СР відбулись осінню 1994 р. Вибори в парламент здійснювались на основі загального виборчого права і пропорційного представництва (вибори проводились по 4 багатомандатних виборчих округах). Виборчий закон та Конституція (гл.5) були основними правовими регуляторами виборів. Польські вибори 1991 р. проводились згідно Закону про вибори від 28 червня 1991 р. Відповідно до нього 460 місць у Сеймі поділялись між 391 місцем обраних у 37 багатомандатних виборчих округах (з величиною 7-19 місць, або 10.5) і 69 місць розподілених через загальнонаціональні партійні списки. В результаті перших виборів жінки отримали 22 (14,66%) місць в НР СР та 42 (9,5%) в Сеймі РП. Напередодні виборів 1998 р. в СР відбулось чергове реформування виборчого законодавства – в країні було встановлено єдиний багатомандатний виборчий округ із 5% порогом для партій та 7-10% для коаліцій. Новий виборчий закон в травні 1993 р. вступив у дію і в РП. Метою зміни виборчих правил стало бажання зменшити фрагментацію шляхом зменшення пропорційності. В результаті було зменшено середню величину округу (число виборчих округів було збільшено до 52 з величиною від 3 до 17, або 7,5) та встановлено 5% поріг. Напередодні парламентських виборів 2001 р. польська виборча система зазнала чергових модифікацій. Новий закон закріпив правило, згідно з яким при виборах в нижню палату використовується варіант пропорційної виборчої системи, коли депутати обираються в багатомандатних виборчих